

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Takkinen, Ritva

Title: Viittomakieli ja viittomakieliset Jyväskylän yliopistossa

Year: 2013

Version:

Please cite the original version:

Takkinen, R. (18.10.2013). Viittomakieli ja viittomakieliset Jyväskylän yliopistossa. Kieli, koulutus ja yhteiskunta : Kielikoulutuspolitiikan verkoston verkkolehti (Lokakuu). Retrieved from <http://www.kieliverkosto.fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2013>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Viittomakieli ja viittomakieliset Jyväskylän yliopistossa

Ritva Takkinen

Jyväskylän yliopisto on Suomen ainut yliopisto, jossa viittomakieli on oppiaineena ja jota voi opiskella tohtorin tutkintoon saakka. Viittomakielen opetus alkoi ensin kurssimuotoisena. Vuonna 1992 alkoivat viittomakielen perusopinnot, 1998 aineopinnot ja 2004 syventävät opinnot. Opettajakoulutuslaitoksen puolella alkoi 1998 viittomakielinen luokanopettajakoulutus, jossa on opiskellut noin 30 viittomakielistä opiskelijaa. Viittomakielen oppiaineeseen otetaan nykyisin pää- ja sivuaineopiskelijoita keskimäärin joka toinen vuosi. Jyväskylän yliopistoon on muodostunut pieni viittomakielinen akateeminen yhteisö ja viittomakieli on tuttu näky yliopiston kampuksella. Viittomakielisten opiskelijoiden on koettu tuovan dialogia opetusryhmiin, ja opettajat ovat pohtineet heidän myötänsä omaa opetustaan, sen visuaalisuutta ja selkeyttä. Viittomakielen keskuksessa tutkitaan suomalaisen viittomakielen rakennetta, omaksumista ja kaksikielisyyttä sekä viittomakielen käyttöä eri tilanteissa. Myös viittomakielen korpuksen rakentaminen on päässyt alkuun.

Viittomakielen kurseista oppiaineeksi

Suomalainen viittomakieli on täysimittaisena yliopistollisena oppiaineena vain Jyväskylän yliopistossa. Viittomakielen arvosanaopetus alkoi vuonna 1992, mutta jo 80-luvulla järjestettiin viittomakielen kurseja erityisesti erityisopettajiksi opiskeleville. Myös kielikeskus on järjestänyt viittomakielen opetusta ensimmäisen kerran vuosina 1991-1994 ja edelleen vuodesta 2003 lähtien.

Ajatus laajentaa viittomakielen opetusta perusopinnoiksi asti sai alkunsa erityispedagogiikan oppiaineesta ja yhteistyössä humanistisen tiedekunnan kanssa asiaa vietiin eteenpäin. Bovalliuksen säätiöltä saatiin rahoitus viittomakielen lehtorin palkkaukseen neljäksi ensimmäiseksi vuodeksi. Jyväskylän yliopiston humanistiseen tiedekuntaan perustettiin viittomakielen lehtorin virka vuonna 1996. Viittomakielen perusopinnoita opetettiin tiedekunnan lisäksi myös Jyväskylän Avoimessa yliopistossa. Vuonna 2008 valmistui viittomakielen aineopinnojen vaatimukset, jonka seurauksena suuri määrä opiskelijoita haki erillistä opinto-oikeutta viittomakielen aineopinnoihin. Yliopiston sisällä sivuaineopiskelijoita on tullut monesta pääaineesta, muun muassa erityispedagogiikan, varhaiskasvatuksen ja kielten opiskelijoita. Sivuaineopiskelijoita on ollut jopa liikuntatieteellisestä ja matemaattis-luonnontieteellisestä tiedekunnasta.

Syventäviin opintoihin ja maisteriohjelmaan viittomakielen opetus laajeni vuonna 2004 Opetusministeriön hankerahoituksen turvin. Tällöin alettiin kouluttaa viittomakielen aineenopettajia ja maisteriohjelmassa myös muita kandidaatin tutkinnon suorittaneita. Maisteriopintoihin on hakeutunut vuosien myötä useita ammattikorkeakoulutasoisen tutkinnon suorittaneita viittomakielentulkkveja. Vuodesta 2004 alkaen

suomalainen viittomakieli on ollut itsenäinen yliopistollinen oppiaine, jossa voi suorittaa opintoja tohtorin tutkintoon asti. Samana vuonna kaikki kielet yhdistyivät yhdeksi kielten laitokseksi. Siinä suomalainen viittomakielikin on löytänyt tasavertaisen aseman, vaikka sisäänottovolyymin perusteella onkin pieni kieli. Toisaalta viittomakieli eri modaaliteetin edustajana laajentaa näkökulmaa kieleen: kielten opiskelijat oppivat ymmärtämään, että kieli voi olla visuaalinen viitottu kieli eikä pelkästään auditiivinen puhuttu kieli. Toisaalta yhteiset kurssit eri puhuttujen kielten kanssa laajentavat viittomakielen opiskelijoiden näkemyksiä kielestä ja kielentutkimuksesta yleensäkin.

Kuva 1: Viittomakielen opinnoissa on sekä viittomakielistä että suomenkielistä, viittomakielelle tulkattua opetusta

Suomalaisen viittomakielen opinnoissa on perus- ja aineopintotasolla kaksi linjaa: äidinkielen linja (K1) ja vieraan kielen linja (K2). Äidinkielen linjalla opiskelevat äidinkieleltään viittomakieliset, siis ne, jotka ovat pienestä asti viittoneet, ja vieraan kielen linjalla aikuisena viittomakielen opinnot aloittaneet. Opintoihin kuuluu viitottujen kielten rakenteeseen ja omaksumiseen sekä kaksikielisyteen liittyviä kursseja. Tärkeänä osana on myös kuurojen kulttuurin ja viittomakielisen kirjallisuuden opinnot. Lisäksi äidinkielen linjan opinnoissa perehdytään viittomakieliseen viestintään ja oman kielen analysointiin, kun taas vieraan kielen linjalla vahvistetaan viittomakielen taitoa ja monipuolistetaan kielen käyttöä eri tilanteissa.

Viittomakielisiä luokanopettajia

Kuurojen opetus alkoi Suomessa 1800-luvun puolivälissä kaksikielisenä opetuksena: viittomakielellä ja suomen kielellä. Kuurojenopettajien yhteiseurooppalaisella päätöksellä 1800-luvun lopusta alkoi kuurojen opetus puhemenetelmällä, jolloin viittomakielen käyttö opetuksessa lopetettiin ja kuuroja oppilaita kiellettiin käyttämästä sitä myös keskenään. Tätä niin sanottua oralismin aikaa jatkui Suomessa 1960-luvun lopulle saakka. Sitten opetuksessa alettiin käyttää viittomista puheen rinnalla. Vähitellen pyrittiin viittomakieliseen opetukseen, mutta kuulevien opettajien viittomakielentaidoissa oli paljon vaihtelua. Suomessa on ollut viisi valtion kuurojenkoulua, Turussa, Oulussa Jyväskylässä, Kuopiossa ja Mikkeliissä, ja sen lisäksi kunnallisia kuulovammaisten luokkia. Mikkelin kuurojenkoulussa toimi yhteistyössä kuulevan koulun kanssa lukio,

josta valmistui monta kuuroa ylioppilaaksi ja jatkoi opintojaan eri oppilaitoksissa viittomakielen tulkkauksen avulla. Ensimmäinen kuuro opiskelija tuli Jyväskylän yliopistoon vuonna 1981 ja opiskeli luokanopettajaksi tulkkaa käyttäen. Sen jälkeen muutamia muitakin kuuroja opiskeli opettajaksi yksittäin.

Kuurojen lasten vanhempain yhdistys ja Kuurojen liitto yhdessä ajoivat voimakkaasti viittomakielistä luokanopettajakoulutusta yliopistoon, jotta kuurojen kouluihin saataisiin omakielisiä opettajia. Opetusministeriö myönsi hankerahoitusta vuonna 1997 Jyväskylän yliopistolle, joka oli kiinnostunut aloittamaan koulutuksen. Niinpä Jyväskylän yliopiston Opettajankoulutuslaitoksen suojissa alkoi viittomakielinen luokanopettajakoulutus vuonna 1998. Sinne on otettu opiskelijoita vuosina 1998, 2001, 2004 ja 2007 yhteensä 31 viittomakielistä (viittomakieltä äidinkielenään käyttävää) opiskelijaa. Viimeiset sisään otetut opiskelijat lopettelevat nyt maisteriopintojaan. Viittomakieliset opiskelijat ovat suorittaneet suurimman osan opinnoistaan yhdessä kuulevien opiskelijoiden kanssa viittomakielen tulkkauksen välityksellä. Heillä on kuitenkin ollut opetusta myös omassa ryhmässään silloin, kun se on kohdistunut nimenomaan viittomakielisten lasten opetuksessa tärkeisiin aineisiin tai menetelmiin (esimerkiksi rytmiiikan kurssi). Luonnollisesti heillä on ollut oma viittomakielinen kotiryhmänsä.

Viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen muun opetuksen lisäksi on kieli- ja viestintäopintoina viittomakielen ja suomi toisena kielenä perusopinnot. Tämä antaa pätevyyden toimia monikielisenä ja -kulttuurisena opettajana, jolla on vahva tuntemus viittomakielisestä yhteisöstä ja kulttuurista. Kaikki tähän asti valmistuneet opiskelijat ovat työllistyneet, useimmat aluksi kuurojen kouluissa mutta myöhemmin enimmäkseen muihin kuin luokanopettajan tehtäviin, esimerkiksi viittomakielentulkin koulutukseen tai viittomakielen opetukseen muissa oppilaitoksissa (esimerkiksi kuurojen kansanopistossa tai opistotason koulutuksessa kuurojen linjalla). Perusongelmana on ollut se, että luokanopettajiksi valmistuneet eivät saaneet pätevyyttä erityiskoulun opettajaksi, ellei heillä ollut erityisopettajan pätevyyttä. Moni heistä suorittikin erityispedagogiikan opinnot saadakseen pätevyyden. Kuitenkin 1990-luvun lopulla uudentyypisen kuulokojeen, sisäkorvaistutteen käyttö on vähentänyt kuurojen koulun viittomakielisten oppilaiden määrää, koska istutetta käyttävät lapset integroidaan kuulevien lasten opetusryhmiin. Siksi pätevät kuurot viittomakieliset luokanopettajat eivät saa enää töitä kuurojen kouluista, ja he hakeutuvat muihin viittomakielen opetuksen töihin.

Viittomakielen keskus Jyväskylän yliopistoon

Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan että opettajakoulutuslaitoksen työ on kantanut hyvää hedelmää: vuonna 2010 Opetusministeriö antoi Jyväskylän yliopistolle valtakunnallisen erityistehtävän suomalaisen viittomakielen tutkimuksen ja koulutuksen järjestämiseksi. Rehtori Sallinen perusti samana vuonna humanistiseen tiedekuntaan kielten laitokseen Viittomakielen keskuksen, joka vastaa viittomakielen tutkimuksesta ja koulutuksesta. Viittomakielen keskukselle on perustettu myös neuvottelukunta, jossa on edustajia viittomakielialalla toimivista järjestöistä ja koulutuspaikoista. Neuvottelukunnan tehtävänä on toimia tiedonvaihdon foorumina, mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja miten se vaikuttaa viittomakielialan koulutukseen.

Nykyisin sekä kuuroja että kuulevia opiskelijoita otetaan suomalaisen viittomakielen oppiaineeseen, jota he opiskelevat pääaineenaan ja yhtenä sivuaineenaan perusopinnot Kuurojen yhteisö, kulttuuri ja viittomakielisyys -opintokokonaisuudesta. Muita sivuaineita opiskelijat valitsevat oman kiinnostuksensa mukaan ja orientoivat omaa erikoistumistaan sen suuntaisesti. Nykyisen tutkintojärjestelmän mukaisesti pääainetta voi vaihtaa kandidaattitutkinnon jälkeen, mikä lisää väljyyttä opiskelijan ammatilliselle suuntautumiselle.

Viittomakielen ja viittomakielisten opetuksessa koettua

Viittomakielisten koulutus on tuonut Jyväskylän yliopistoon ja sen kielikampukselle uutta näkökulmaa ja oman erityisen piirteensä verrattuna muihin yliopistoihin. Viittomakielisiä opiskelijoita kouluttaneilta opettajilta on kysytty, miten he ovat kokeneet viittomakielisten opiskelijoiden läsnäolon opetusryhmissä sekä miten se on vaikuttanut opetukseen ja ryhmätoimintaan. Kaikki ovat kokeneet positiivisesti viittomakieliset opiskelijat ryhmissään. He ovat tuoneet enemmän keskustelua opetusryhmiin, laajentaneet näkökulmaa kielellisesti ja kulttuurisesti puhutuista kielistä viitottuihin kieliin. Opetuksessaan opettajat ovat pohtineet enemmän sitä, miten opetuksesta saa visuaalisemman ja selkeämmän, jonka useat ovat todenneet olevan hyödyllistä kaikille opiskelijoille. Monet opettajat ovat pysähtyneet tarkastelemaan yleensäkin omaa opetustaan, sen menetelmiä ja tavoitettavuutta. Opetukseen osallistuvat ovat saaneet kokemusta ihmisten kielellisestä ja kulttuurisesta erilaisuudesta, joka monipuolistaa heidän ajatteluaan. Opettajat ovat joutuneet ottamaan huomioon myös tulkkien läsnäolon opetuksessa. Tällöin he ovat valmistaneet opetuksensa aikaisemmin, jotta tulkit saavat materiaalia etukäteen. Toisaalta opettajat ovat miettineet omaa esiintymistään, jotta se olisi mahdollisimman selkeää ja johdonmukaista. Sanalla sanoen kaikkea sitä, mikä kuuluu hyvän esiintyjän kuvaan. Lisäksi viittomakielisiä pääasiallisesti opettavat opettajat ovat reflektoineet omaa opetustaan. (Keski-Levijoki, Takkinen ja Tapio 2012.)

Nuoren yliopistollisen oppiaineen opetus on uranuurtavaa ja alati muuttuvaa, koska tutkimus viittomakielten alalla lisääntyy sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Teknologian kehitys vaikuttaa tutkimusmenetelmien ja opetusmenetelmien kehitykseen. Viittomakielen tutkimuksen ja opetuksen parissa toimivien on siis pysyttävä valppaina ja pyrittävä kehittämään työskentelyään teknologian kehityksen tuominen mahdollisuuksien mukaan. Teknologian kehityksen myötä sekä tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen vaatii resursseja sekä laitteiden että tilojen suhteen mutta myös henkilöresurssien puolesta. Uusiin haasteisiin pyritään viittomakielenkeskuksessakin vastaamaan resurssien puitteissa.

Viittomakielisten perusopetuksessa on tyypillistä keskusteleva opetus- ja oppimismenetelmä. Tämä tapa näkyy myös viittomakielisten opiskelijoiden opiskelussa ja toiveissa opetusmenetelmien suhteen. Dialoginen opetus on noussut pinnalle yleensäkin opetuksessa viime vuosina (Keski-Levijoki ym. 2012). Opetusryhmien koko tietenkin vaikuttaa siihen, miten keskustelevaa opetusta voi toteuttaa. Toisaalta yliopistossa on opittava myös itsenäiseen tiedonhankintaan ja sen soveltamiseen. Tähän on tärkeä totuttautua opintojen edetessä ja päättyessä itsenäiseen oppimiseen pro gradun tekemiseen.

Viittomakielinen yhteisö, kieli ja kielipolitiikka

Jyväskylän yliopistoon on muodostunut viidentoista vuoden aikana pieni viittomakielinen akateeminen yhteisö, jonka muodostavat opiskelijat ja opettajat. Viittomakieli on näkyvillä kampuksella, luennoilla, kahviloissa, kirjastoissa, opiskelijajärjestöjen toiminnassa ja kaikkialla missä opiskelijat liikkuvat. Vaikka luennot olisivat viittomakielisiä tai tulkattuja suomen kielestä viittomakielelle, on kirjallinen materiaali pääasiallisesti joko suomen- tai englanninkielistä. Viittomakieliset joutuvat siis suuren osan opinnoistaan tekemään muulla kuin äidinkielellään, esimerkiksi tenttiin tai muihin tehtäviin valmistautuessaan ja niihin vastatessaan. Huomionarvoista on sekin, että tieteelliset termit on luotava viittomakielellä, koska viittomakielistä traditiota ei ole. Luentoja tulkattaessa tarvitaan viittomakielisiä termejä, joista tulkit ja opiskelijat keskustelevat ja sopivat, millaisia viittomia termeille kulloisenkin kurssin aikana käytetään. Termit muovautuvat ja vakiintuvat vähitellen, kun viittomakieliset itse omaksuvat käsitteiden sisällöt ja käyttävät niitä viittomakielisissä tehtävissään ja itse opettaessaan.

Kuva 2: Viittomakielinen opetustilanne

Viittomakielisille opiskelijoille on tärkeää, että he saavat paneutua opinnoissaan omaan historiaansa ja kulttuuriinsa. Se antaa vahvan pohjan kohdata muiden kielten ja kulttuurien edustajia. Se vankentaa sekä luokanopettajaksi tai aineenopettajaksi opiskelevan että kieliasiantuntijaksi suuntaavan ammattitaitoa. Viittomakielen oppiaineen lisäksi onkin luotu uusi perusainekokonaisuus, kuurojen yhteisö, kulttuuri ja viittomakielisyys. Sen tavoitteena on vahvistaa tietoa viittomakielisen eli kuurojen yhteisön menneisyydestä ja nykyisyydestä ja pohtia tulevaisuutta. Se tarjoaa opiskelijalle mahdollisuuden reflektoida omia käsityksiä ja tietoa aiheesta ja vahvistaa omaa identiteettiään viittomakielisenä henkilönä.

Vähemmistökielen ja -kulttuurin edustaja joutuu jatkuvasti puolustamaan kielellisiä oikeuksiaan yhteiskunnassa ja tekemään kielipolitiikkaa. Tämä tulee esille ajoittain myös opiskeluympäristössä. Se voi joskus nostaa vastakkainasettelua äidinkielisten ja vieraskielisten opiskelijoiden ja työntekijöidenkin kesken. Ne ovat asioita, jotka pitää keskustella läpi, jotta ne eivät pääse haavoittamaan yhteisiin tavoitteisiin pääsemistä. Toisaalta myös vähemmistökielten tutkimuksessa tehdään kielipolitiikkaa eli vaikutetaan vähemmistön kielioloihin (Keski-Levijoki ym. 2012). Jyväskylän yliopistossa tehty tutkimus on tuottanut tietoa niin suomalaisen viittomakielen rakenteesta (Jantunen mm. 2009) kuin sen omaksumisestakin (Takkinen mm. 2008). Myös sosiolingvistinen tutkimus on laajenemassa ja antaa tietoa kielen käytöstä eri tilanteissa (Tapio 2013) sekä kaksi ja monikielisydestä (Takkinen 2012). Liikkeelle on lähtenyt myös viittomakielen korpuksen luonti, joka puolestaan tulee monipuolistamaan ja syventämään tutkimusta.

Viittomakielen keskuksen toimijat

Kuurojen opiskelijoiden opiskelu yliopistossa edellyttää myös tulkkaustoimintaa. Yliopistolla on enimmillään työskennellyt kuusi tulkkia. Nykyisin heitä on kolme, minkä lisäksi yliopiston ulkopuolelta käy

tarpeen vaatiessa tulkkeja. Yliopisto-opintojen tulkkaus suomen kielestä viittomakielelle tai viittomakielestä suomen kielelle on vaativaa, joten tulkilta edellytetään pitkää perehtymistä yliopistotulkkaukseen. Lisävaikeutena tulee opiskeltavien aineiden kirjo. Eri opiskelijat voivat valita sivuainekseen hyvinkin erilaisia aineita. Se vaatii tulkeilta hyvää perehtymistä kulloiseenkin kurssiin ja luento. Tulkkaukseen tarvitaankin paljon valmistautumisaikaa, jotta tulkkauksen laatu olisi mahdollisimman hyvä. Laadukkaan tulkkauksen edellytyksenä on myös sujuva yhteistyö opettajien ja tulkkien välillä.

Viittomakielen keskuksen henkilökunnassa on sekä kuulevia että kuuroja, viittomakielisiä työntekijöitä. Opetuksen tulkkausta tapahtuu siis sekä suomen kielestä viittomakielelle että päinvastoin. Osa kuulevista opettaa suomeksi, osa viittomakielellä. Varsinkin, jos opetusryhmässä on viittomakieltä taitavia ja sitä taitamattomia, on tulkkaus tarpeen. Niin opiskelutulkkauksen kuin työelämäntulkkauksenkin kuluista vastaa Kela. Viittomakielen keskuksen henkilöstössä on professori sekä tutkijoita, joiden pääasiallinen tehtävä on tutkia, mutta jotka myös opettavat jonkin verran. Työntekijöihin kuuluu myös äidinkieleltään viittomakielinen yliopistonopettaja, joka keskittyy erityisesti kieli- ja viestintätaitojen sekä kuurojen yhteisön, kulttuuri ja viittomakielisyys opintokokonaisuuden opettamiseen.

Katse tulevaisuuteen

Viittomakielet ovat Suomessa pieniä vähemmistökieliä, mutta käyttäjämääristä huolimatta arvokkaita opiskeltavaksi ja tutkittavaksi. Suomalaisen viittomakielen opetus on laajentunut pienestä alusta tohtorin tutkintoon johtavaksi oppiaineeksi kymmenessä vuodessa. Siitä kymmenen vuotta eteenpäin on tuottanut useita valmistuneita maistereita ja yhden tohtorin. Uusia tohtoriopiskelijoita on neljä ja uusia perus- ja maisteriopiskelijoita tulee parin vuoden välein. Tutkimus laajenee uusille aloille ja menetelmät kehittyvät. Viittomakieliset rikastuttavat Suomen kielten käyttöä ja viittomakielen tutkimus avartaa kielen tutkimusta. Olkoon vuorovaikutus puhuttujen ja viitottujen kielten välillä yhä vilkkaampi tulevaisuudessa.

Kirjoittaja työskentelee viittomakielen professorina Jyväskylän yliopiston kielten laitoksessa. Hän tutkii viittomakielen omaksumista, bimodaalista kaksikielisyyttä ja suomalaisen viittomakielen rakennetta. Hän johtaa viittomakielen korpusprojektia Viittomakielen keskuksessa.

Lähteet:

Jantunen, T. (2009). Tavu ja lause: tutkimuksia kahden sekventiaalisen perusyksikön olemuksesta suomalaisessa viittomakielessä. Jyväskylä Studies in Humanities 117. University of Jyväskylä. [<http://dissertations.jyu.fi/studhum/9789513935498.pdf>.]

Keski-Levijoki, J.; Takkinen, R. & Tapio, E. (2012). Two Finnish Sign Language study programmes in tertiary education In: Leeson, L. & Vermeerbergen, M. (Eds.), Working with the Deaf Community: Education, Mental Health and Interpreting. Dublin: Intersource Group Limited.

Takkinen, R. (2008). The Acquisition of Finnish Sign Language. In A. Klippi & K. Launonen (Eds.), *Research in Logopedics: Speech and Language Therapy in Finland*, pp. 175-205. Communication Disorders Across Languages. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Takkinen, R. (2012). Two languages in the lives of children using a cochlear implant: a multiple case study. In L. Leeson and M. Vermeerbergen (Eds.), Working with the Deaf Community: Education, Mental Health and Interpreting. Dublin: Intersource Group Limited.

Tapio, E. (2013). A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers – a multimodal view on interaction. University of Jyväskylä. [Thesis in PDF](#).